

b) El règim jurídic

LA LLENGUA I LA DOMINACIÓ POLÍTICA

per JOSEP M. PUIG I SALELLAS

Notari

L'existència d'Estats multilingües a les cinc parts del món és un fet prou conegut perquè hagi de ser presentat. El que succeeix és que, en els darrers temps, un major retrobament dels pobles lingüísticament dominats amb la seva pròpia cultura a vegades en el si d'una fase de creixement econòmic, duu inevitablement a la reivindicació política i, aleshores, hom constata que existeix una evident interrelació entre política i llengua. Aquesta constatació es produeix a través sobretot del concepte d'oficialitat, però, en general, també a través del concepte més ampli de reconeixement jurídic. És lògic, doncs, que el tractament d'aquesta qüestió des d'una òptica jurídica hagi esdevingut primordial o, almenys, molt important. En definitiva, en darrer terme, la convivència o l'enfrontament entre dues (o més) llengües en el si d'un mateix Estat és un fet que es concreta en una regulació legal que admetrà la coexistència i, per tant, l'oficialitat o el reconeixement múltiple o, simplement, la rebutjarà, tot sotmetent una o més llengües, en definitiva, els pobles que les parlen, a la llengua (és a dir, al grup social) políticament dominant.

Aleshores, en el segon cas, és incontestable que aquesta situació de domini implica simplement que el problema de la coexistència de llengües no és tractat pel legislador de torn com un fet estrictament cultural, com correspondria, sinó, de fet, com una qüestió política.

Ara bé, àdhuc en el cas que es produeixi el reconeixement jurídic de les diferents llengües parlades, és inqüestionable que l'increment constant del protagonisme cultural dels Estats, prou constatable en els darrers decennis, està introduint un nou element de distorsió, atesa la tendència a donar una preeminència clara a la llengua parlada pel grup social que, en cada cas, preval en l'estructura de poder. La preferència es fa

normalment patent en àmbits tan sensibles com els de l'ensenyament i la comunicació, però, com és lògic, també en el cas de la creixent activitat burocràtica. D'aquesta manera, resta patent també aquí aquell aspecte fonamentalment polític de la qüestió i els grups lingüístics més poderosos (políticament), malgrat aquell reconeixement jurídic, no han pogut resistir la temptació d'instrumentalitzar de manera creixent la llengua com a element de control de les minories.

Aquesta actitud esdevé especialment agressiva quan, com ha passat i continua passant a l'Estat espanyol, el conflicte lingüístic coincideix, amb diferents intensitats, amb tot un procés certament difícil de configuració d'una estructura política molt complexa, que es desenvolupa a través d'un procés certament llarg, el principi del qual podríem situar (potser una mica convencionalment) a començament del segle XVIII. Aquest procés assoleix moments d'un centralisme destructiu intens i, malgrat els canvis operats darrerament en el sistema polític (em refereixo, naturalment, a l'etapa iniciada amb la Constitució de 1978), s'ha caracteritzat sempre i es caracteritza encara pel predomini d'un sol dels elements lingüístics en joc. La conseqüència lògica és l'escepticisme que alguns sectors de les societats dominades experimenten sobre les possibilitats reals de configuració d'una estructura útil i estable de coexistència, amb les conseqüents inèrcies de ruptura.

Aquest procés de submissió cultural és particularment dur quan, com succeeix en els països de parla catalana, comença amb unes derrotes militars, que comporten la segregació d'una part del país o la submissió de la resta i, en qualsevol cas, la pèrdua de les institucions d'expressió política i de l'estructura judicial pròpia. Em refereixo, naturalment, a la separació de la Catalunya Nord, com a conseqüència del tractat dels Pirineus (1659) i a les conseqüències polítiques de la Guerra de Successió, amb els fets fonamentals de la batalla d'Almansa per al País Valencià (1707), de la caiguda de Barcelona, dominada per les tropes del duc de Berwick, per a Catalunya (1714) i de l'ocupació de l'illa de Mallorca pel cavaller d'Asfeld (1715).

EL DRET COMPARAT

a) *Una visió general*

En canvi, el dret comparat ens ofereix algunes versions reeixides o relativament reeixides de reconeixement múltiple en Estats que, amb majors o menors dificultats, han assolit un sistema de convivència lingüística. Es tracta, però, de països en els quals o bé cap dels diferents grups lingüístics no ha aconseguit una preponderància demogràfica, econòmica o políti-

ca sobre els altres o bé, tot i existir una situació inicial de preponderància, aquesta, per raons polítiques (no culturals, doncs), hom no l'ha volguda exercir. En qualsevol cas, aquestes circumstàncies (en definitiva, una clara voluntat de concòrdia entre els dirigents) han fet possible o han imposat la construcció d'un esquema de coexistència, a vegades a través de mecanismes de gran subtilesa, sempre, però (i la remarca és important), a partir del concepte bàsic de territorialitat.

Sense moure'ns del nostre món occidental crec que, en el primer grup de solucions (situació d'equilibri entre els grups socials), cal situar el cas de Suïssa, quant a les tres llengües més importants, el francès, l'alemany i l'italià, i també, amb tots els matisos que es vulgui, el de Bèlgica, encara que els processos d'evolució hagin estat certament diferents. En el segon grup (situació de desequilibri que no s'ha cregut convenient d'utilitzar) podríem situar, també amb les reserves del cas, el règim lingüístic existent avui a Iugoslàvia, on el predomini potencial de la llengua serbo-croata és imposat de moment, per la necessitat de mantenir l'estabilitat difícil d'un Estat molt heterogeni que exhibeix a la consideració de qualsevol observador mínimament atent una sèrie de diferències molt clares, no sols en matèria lingüística, sinó també en altres àmbits tan importants o tan gràfics com el religiós o el de l'escriptura.

Però és evident que aquestes situacions externament equilibrades contenen també les seves impureses. És, per exemple, el cas de la inferior consideració del romanx (llengua nacional) a Suïssa, en comparació amb la de les altres tres llengües reconegudes (llengües oficials), que és possible que faciliti la penetració constant de la llengua alemanya en el si del grup que parla aquell idioma, o els notoris i, a vegades, violents problemes que la minoria de parla albanesa planteja a Kosovë, a Iugoslàvia, o els més civilitzats, si se'm permet el mot, que en aquest mateix Estat es detecten a Eslovènia.

El fet és que, al costat d'aquests casos que evidentment comporten l'aparició d'aspectes negatius en un sistema recíbit a un nivell més general, n'abunden d'altres que constitueixen només el revers de la medalla i en els quals, en major o menor grau, només trobem situacions de dominació dels grups lingüístics minorats, que no sempre tracten (en realitat, no poden) de fer valer els seus drets enfront del grup dominant, que parla una llengua diferent i que vol fer penetrar com sigui aquesta més enllà del seu àmbit geogràfic propi. En darrer terme, es tracta d'assolir una posició lingüística preeminent, a partir de la qual serà més fàcil l'assimilació i, per tant, la desaparició política del grup lingüístic diferenciat.

Ens trobem aleshores davant d'una actitud política que progressarà o no en funció de les possibilitats de resistència de la minoria agredida. Les situacions, de fet, són molt diverses. Hi ha llengües discriminades que tenen unes possibilitats de reacció importants, ateses aquelles raons de-

mogràfiques, econòmiques i polítiques suara esmentades. Aquest podria ser, per exemple, el cas del Quebec, en el qual s'ajunta, a més, el fet certament favorable que la llengua territorial és la pròpia d'una cultura tan prestigiosa com la francesa. Aquest fet exterior és particularment notori en aquest cas, si hom recorda la il·lustrativa anècdota produïda l'any 1962, amb la visita al país del president francès De Gaulle i el seu famós i polèmic crit de «*Vive le Québec libre!*».

Hi ha altres situacions, en canvi, en les quals el grup social que parla la llengua minorada, si bé disposa també d'un suport cultural extern, no té tanta importància en aquells altres tres aspectes citats; vull dir la demografia, l'economia, la incidència política. Crec que aquesta és la peripècia de l'alemany a la regió italiana del Trentino-Alto Adige, on la importància del suport austríac, que arrenca del tractat que posà fi a la Segona Guerra Mundial, és patent i compensa les limitacions estructurals de la societat afectada. En aquest sentit, és il·lustratiu el fet que aquesta regió és la que, a Itàlia, té un «status» lingüístic més definit.

Resten, finalment, les situacions més difícils, en les quals el desequilibri demogràfic, econòmic o polític és notable. Es tracta de casos de supervivència d'una llengua aïllada, sola, sense cap suport cultural extern. És el cas de tantes llengües parlades pels grups dominats en els Estats europeus i més enllà, i crec que cal situar aquí el cas de la llengua catalana, àdhuc (probablement amb matisos) després de l'aprovació dels Estatuts d'autonomia vigents.

b) *Un intent de sistematització*

Podríem dir, doncs, que l'examen del dret comparat ens ofereix una sèrie de situacions jurídicament diferents, no sempre equiparables a nivell absolut, sí, però, comparables i, en certa manera, classificables. En aquest sentit i amb tots els inconvenients d'una simplificació segurament excessiva, hom podria establir, en un primer intent, una distinció entre:

a) Sistemes de *multilingüisme delimitat*, és a dir, per entendre'ns, aquells que admeten l'oficialitat de diferents llengües en el si de l'Estat, però amb una perfecta delimitació territorial, de manera que cada oficialitat es concreta en un determinat suport geogràfic. De fet, es tracta de situacions de monolingüisme diguem-ne relatiu, per tal com l'oficialitat de cada llengua no es projecta sobre tot el territori de l'Estat, sinó tan sols en unes parts d'aquest.

b) Sistemes en els quals, per raons respectables de sociolingüística o per raons no tan respectables d'arrel política, les dues o més oficialitats se superposen. Per això podem parlar aleshores de *multilingüisme superposat*.

Aquesta última solució és evidentment més complexa i presenta una sèrie de problemes, per exemple, de publicació de textos oficials o de redacció de documents (una altra cosa és el camp de l'expressió oral), que caldrà solucionar, ja sigui admetent la plena eficàcia de les diferents llengües en joc i, per tant, la validesa plena de qualsevol text escrit en una de les llengües reconegudes, optant, doncs, per un sistema d'*oficialitat autònoma*, ja sigui escollint el sistema de publicació o documentació múltiple, en el qual no existeix aquella autonomia i sí una situació d'*oficialitat compartida*.

Podríem dir que la primera situació (multilingüisme delimitat), encara que no referida evidentment a tot el territori estatal, és la que es dona a Bèlgica i a Suïssa. En aquest últim Estat, si situem al marge el país dels grisons i el tractament que correspon en ell al romanx, els àmbits propis de l'alemany, el francès i l'italià són delimitats geogràficament, produint-se una situació de territorialització, molt emfasitzada per la jurisprudència del Tribunal Federal. També és aquest el cas de Iugoslàvia, si prenem en consideració la situació de les tres llengües oficials, el serbo-croat, l'eslovè i el macedoni, i si prescindim, per tant, dels problemes lingüístics més delimitats. En canvi, el sistema de superposició és freqüent en països africans i asiàtics que, com a conseqüència de la segona guerra mundial, han accedit a la independència, però que continuen tenint l'anglès o el francès com a llengua oficial.

Ara bé, al costat i entre aquestes dues solucions extremes possibles, cal situar evidentment la que podríem qualificar de *multilingüisme mixt*, en el qual coexisteixen els dos sistemes anteriors. És a dir, l'existència en un o més àmbits del territori estatal amb una sola llengua oficial i, en canvi, el reconeixement de dues o més llengües en altres àmbits del mateix territori. No cal dir que aquest és el cas de l'Estat espanyol, però també d'altres països. Per exemple, amb un sistema molt més perfeccionat, es dona a Bèlgica, on, al costat dels territoris on només el neerlandès o el francès són oficials, hi ha el cas de Bruselles, on es produeix una situació de doble oficialitat. En realitat, el sistema belga de multilingüisme és gairebé paradigmàtic i, juntament amb aquestes situacions d'oficialitat simple o doble, hom admet l'existència de municipis on, al costat de la llengua oficial, el grup lingüístic minoritari, que parla una altra llengua, obté un determinat reconeixement jurídic d'aquesta.

Ara bé, en les situacions de multilingüisme superposat, ja sigui aquest estès a tot el territori de l'Estat o reduït a una part d'ell, es poden diferenciar encara aquells casos en els quals el reconeixement de les llengües es produeix en situació d'absoluta simetria i aquells en els quals el reconeixement no és idèntic. De fet, les asimetries possibles són diverses, però si ens concretem a l'específica situació espanyola, podem distingir-ne almenys dues d'evidents:

a) D'una banda, aquelles hipòtesis en les quals, si bé es produeix el reconeixement de dues llengües com a oficials, es contraposa el concepte d'oficialitat estricta al de *llengua pròpia*. Així ho fan tots els Estatuts d'autonomia corresponents a territoris espanyols amb sistema lingüístic de doble oficialitat, que amb major o menor decisió, al costat del concepte d'oficialitat estricta, aplicat evidentment al castellà, situen el de llengua pròpia, aplicat a la llengua territorial. Quan aquesta darrera formulació es produeix amb especial èmfasi, com és el cas de l'article 3 de l'Estatut de Catalunya, en els seus apartats 1 i 2, el fet esdevé especialment rellevant i, si aquest relleu s'ha de reflectir en l'aspecte jurídic (i és evident que sí), es fa ineludible l'assumpció institucional de la llengua de la qual es predica la propietat.

b) D'altra banda, aquelles en les quals una sola llengua o més d'una són oficials i una o unes altres són reconegudes a un nivell inferior, no sempre fàcilment concretable. Podríem parlar aleshores de *reconeixement relatiu*. És un plantejament de continguts diversos, que poden anar des del reconeixement de la llengua d'un determinat grup ètnic com a dret personal d'aquest, fins al que té lloc dins d'un àmbit territorial concret, al marge de qualsevol consideració d'ordre personal, passant per la hipòtesi que combinaria aquests dos exemples, tot habilitant la llengua d'un grup ètnic, però només dins d'un territori concret de l'Estat.

Podem situar aquí, en aquest últim contingut i malgrat la seva heterogeneïtat, el cas citat dels municipis belgues que tenen una llengua oficial, el neerlandès o el francès, però en els quals, a causa de l'existència d'una minoria, reconeguda pel legislador, que parla una altra llengua, aquesta gaudeix d'un tracte especial i, per exemple, hom s'hi pot adreçar a les autoritats. Es tracta d'un reconeixement relatiu d'abast personal, reduït, doncs, a un grup ètnic i a un territori. En canvi, com a reconeixement relatiu d'abast territorial, però no reduït a un grup ètnic, cal situar aquí el cas del romanx, a Suïssa, llengua nacional però no oficial, al revés de les altres llengües, com ja he indicat, o el de l'aranès a Catalunya.

LA TERRITORIALITAT LINGÜÍSTICA

a) *El territori com a punt de partida*

És indubtable que la condició de qualsevol de les llengües situades en un sistema de multilingüisme canviaria de signe amb la independència política del poble que la parla, si aquest és lingüísticament únic o prevalent en el seu territori. En altres mots: les minories lingüístiques deixarien de

ser-ho en accedir al seu propi autogovern (en el sentit més propi del mot) i no cal insistir en aquest discurs per raó de la seva evidència. A part d'això, és cert també que, al costat d'aquesta situació que podríem qualificar de solució final, la fórmula més adequada per a clarificar els problemes del multilingüisme en el si d'un mateix Estat passa per la territorialització lingüística, establint en cada territori el reconeixement exclusiu o preferent de la llengua autòctona.

L'examen de qualsevol de les dues situacions anteriors, en les quals es fa patent, certament, que a diferent nivell hi ha una íntima relació entre llengua i territori, ens fa evident també que, en un Estat multilingüe, la situació de la llengua minorada només podrà avançar sobre la base del progrés no sols cultural i econòmic, sinó també polític del grup social de què es tracti. Vull dir, per tant, «a contrario sensu», que la garantia més certa de la seva desaparició històrica rau en la despolitització a tots els nivells i, en aquest sentit, l'exemple dels quaranta anys de dictadura franquista i les seqüeles que encara patim constitueixen per als catalans dels diferents territoris un exemple cabdal a tenir sempre present.

Doncs bé, si tenim en compte que aquell progrés polític, ineludible per a la pervivència lingüística, només té sentit a l'Estat espanyol sobre la base d'una dinàmica creixent, que vegi com a provisionals solucions merament autonòmiques com les actualment vigents a Catalunya, al País Valencià i a les Illes, resta clar que, tan latent o tan sobrentes com es vulgui, aquell concepte de territorialitat lingüística, com a aspiració indefugible, manté tota la transcendència que li correspon i que m'agradaria posar ben de manifest.

El que succeeix és que, en general, el concepte de territorialitat tot sol no és prou útil per a resoldre un problema de tanta complexitat i, sens dubte, el primer escull a superar és el de la mateixa delimitació del territori.

Situats en aquest punt, com a regla general, em sembla que l'única referència fiable és la històrica. És cert que el grup social que habitava inicialment un territori pot haver quedat incidit lingüísticament per moviments migratoris fomentats o espontanis i àdhuc per actituds de dimissió lingüística. Però, malgrat això, el concepte de territori històric perdura i cal prendre'l com a punt de partida.

b) *Els altres factors*

El que passa és que aquestes mutacions sofertes per grups socials inicials, a les quals m'acabo de referir, quan aquests grups no disposen d'un poder polític suficient per a definir tots sols la política lingüística, posen sobre la taula una sèrie de problemes addicionals. Cal tenir en compte aleshores la presència en el territori de grups procedents generalment de

l'exterior, que es concreta, en l'aspecte lingüístic, com és natural, en una discrepància entre la seva llengua (sobretot si aquesta és la protegida pel grup polític dominant a l'Estat) i la llengua autòctona, que s'ha de resoldre a partir de paràmetres no arbitraris. Aleshores, novament cal fer apel·lació al precedent històric, en definitiva, a la prevalença de la llengua històricament pròpia del territori, que, com és obvi, és la llengua d'un dels grups socials presents, fora que la seva acceptació social hagi esdevingut notòriament minoritària.

Amb aquest punt de partença, caldrà, però, tractar d'una manera dinàmica la importància numèrica dels diferents grups lingüístics en joc, en el benentès que la ponderació estàtica de les magnituds no és l'únic element a tenir en compte. És a dir, al costat d'un recompte estricte dels habitants del territori que parlen una o altra llengua (les dificultats del qual són evidents), en casos tan actuals com els de Catalunya, el País Valencià o les Illes, caldrà tenir present, primer, les circumstàncies, normals o no, en què s'ha produït la pressió lingüística sobre el grup social autòcton, per tal de veure si és just que, d'entrada, s'obri un període normalitzador de la situació de la llengua històrica si aquesta ha estat sotmesa a una normativa jurídica d'agressió: segon, veure en quin sentit s'està produint la dinàmica assimiladora. És a dir, si es dona o no un corrent favorable a qualsevol dels dos elements en joc, car al costat d'una situació més aviat teòrica de cristallització entre els grups lingüístics, cal tenir molt present els eventuals corrents d'integració del grup social no històric o del fenomen contrari.

En definitiva, doncs:

a) Primer, en qualsevol cas de regulació d'una situació lingüística determinada, caldrà prendre com a punt de base el territori històric i la llengua parlada històricament en ell.

b) Segon, caldrà ponderar la situació sociolingüística del moment, que, en cas de conflicte, s'ha de resoldre tenint en compte aquell precedent històric, que concedeix, d'entrada, una posició privilegiada a la llengua que ha estat sempre la pròpia del territori, tot completant-lo amb la consideració de la situació demogràfica i la dinàmica cultural dels grups socials en relació.

En qualsevol cas, és clar que l'esquema (tan teòric com es vulgui) ens durà, al final, segons les circumstàncies concretes de cada cas, o bé al reconeixement d'una sola llengua o bé, eventualment, a una solució de coexistència, que pot anar des d'aquella equiparació jurídica de les diferents llengües en joc (a través d'una nova delimitació territorial interna o no), fins a la preeminència jurídica d'una llengua, amb el reconeixement d'un

tracte especial, de base personal, a la minoria que parla la llengua no escollida.

LA SITUACIÓ DEL CATALÀ

¿Quina és, vist aquest marc teòric, la situació del català, quant al seu reconeixement lingüístic? És una situació complexa o, si es vol, variada:

a) És l'única llengua reconeguda com a oficial al *Principat d'Andorra*.

b) És llengua oficial, juntament amb el castellà, a *Catalunya*, al *Pais València* i a *les Illes*, en el marc més general d'un Estat que reconeix altres situacions territorialment delimitades de doble oficialitat i que en la resta del territori té com a única llengua oficial el castellà. Es tracta, doncs, d'una situació evident de multilingüisme mixt.

c) No té cap reconeixement jurídic pràctic a la zona d'Aragó on es parla, és a dir, a la *Franja*, per bé que hi hagi una al·lusió indirecta en l'Estatut aragonès d'autonomia, i no té ni aquell reconeixement formal a la *Catalunya Nord* i a l'*Alguer*.

Malgrat tot, em sembla evident que el futur de la llengua catalana es juga fonamentalment en el bloc format pels tres territoris citats en segon terme. La seva importància econòmica i demogràfica, la seva projecció cultural i l'actual disponibilitat d'unes estructures polítiques incipients crec que permeten de formular sense gran risc aquesta consideració. En els tres àmbits esmentats, ultra emprar-se la llengua catalana, es produeix, a més, una situació de reconeixement jurídic, per bé que compartit amb la llengua castellana, que cal denominar de doble oficialitat. Crec que la consideració de la condició geogràfica en certa manera nuclear del conjunt dels tres territoris afectats, a part aquelles raons de preeminència acabades d'indicar, justifiquen aquesta consideració.

Naturalment, l'estudi d'aquesta situació de doble oficialitat s'integra en la peculiar estructura jurídica del multilingüisme espanyol i, per tant, exigiria un examen, en primer lloc, del tractament que resulta de la Constitució de 1978 i, particularment, del seu article 3. Com és natural, també caldrà veure els textos estatutaris, que, segons resulta d'aquell precepte, són fonamentals en la matèria.

Però el cert és que un intent de tractament unitari del sistema vigent als tres territoris no deixa d'oferir alguna dificultat, car la regulació que els Estatuts d'autonomia respectius fan de la corresponent doble oficialitat no és la mateixa i, per exemple, l'èmfasi amb què el text català planteja un concepte tan important com el de llengua pròpia (que introdueix un

matís d'una potencialitat dinàmica evident) no es repeteix en el balear i menys encara en el valencià, en aquest últim, potser, perquè, més enllà de condicionaments polítics molt peculiars, que no és ara el moment d'examinar, la coexistència històrica del català i el castellà donava lloc a dificultats addicionals a l'hora de la redacció.

Abans d'acabar aquest treball, però, m'agradaria fer una petita excursió teòrica que creu que encaixa en la matèria proposada.

EL CONFLICTE LINGÜÍSTIC COM A PROBLEMA JURÍDIC

El fet que l'home s'expressi en una llengua determinada implica almenys una doble dimensió. D'una banda, la sola possessió genèrica d'un tan perfeccionat mitjà d'expressió comporta la mateixa qualificació com a persona; però, d'altra banda, la possessió d'un llenguatge determinat, d'un idioma, àdhuc d'un dialecte, comporta la ubicació en un grup lingüístic concret i, a vegades, amb altres elements auxiliars, àdhuc la seva adscripció a un determinat àmbit geogràfic, amb totes les implicacions culturals, però també polítiques, que això implica. Evidentment, aquest enfocament individual (un home aïllat) del llenguatge, que, per definició, fa impossible la idea de conflicte, no ens és útil quan volem fer-ne un estudi estrictament jurídic.

Amb major o menor intensitat, el fet jurídic comporta relació i, aleshores, el llenguatge ens interessa precisament com a mitjà dirigit a la configuració formal d'aquesta relació, naturalment, partint de l'existència d'una situació de diversitat idiomàtica entre les parts. Afinant més i duent la qüestió a l'àmbit més polèmic, podríem dir que ens interessa l'estudi dels problemes generats per aquella diversitat idiomàtica en el si d'un Estat organitzat sobre una base lingüística no uniforme.

Sense moure'ns d'una perspectiva estrictament jurídica, la conveniència de situar-nos més enllà de la consideració només individual del problema, acabada d'indicar, ve confirmada, si cal, quan pensem que negocis jurídics tan eminentment unilaterals com ara el testament o l'apoderament, on el protagonisme creatiu de l'individu sol és clar, només ens interessen lingüísticament en la mesura que, a la curta o a la llarga, arribin a produir efectes sobre d'altres individus. El testament, en relació amb els successors, àdhuc en relació amb l'Estat a través de l'impost successori; l'apoderament, per tal com està destinat normalment a ésser utilitzat per l'apoderat per a contractar amb tercers.

És només en aquesta dimensió supraindividual que ens pot interessar la llengua en què es redactin aquells documents, malgrat que contenen un negoci jurídic que, tècnicament, és qualificat d'unilateral.

a) *Dues menes de relacions*

Situats, doncs, ja en l'àmbit del contacte entre individus que parlen llengües diverses, la problemàtica lingüística pot donar lloc fonamentalment, sempre en un plantejament certament sintetitzador, a dues menes de relacions jurídiques, unes estrictament privades, és a dir, d'individu a individu; les altres, de caràcter públic, en les quals l'individu es posa en contacte amb les institucions (inclosa l'administració de justícia), entès el mot en un sentit ampli, comprenent, per exemple, aquelles organitzacions que tenen encarregada l'execució d'un servei públic.

En el primer àmbit (relacions privades), l'existència d'un interès concret, econòmic o no, que és l'element motriu de la relació, té la seva incidència en l'elecció del vehicle lingüístic. En definitiva, estem en un nivell on la idea de relació entre subjectes (teòricament iguals) assoleix tota la seva intensitat i aleshores, si partim d'un sistema polític de llibertats, són els mateixos interessats els qui establiran la base idiomàtica de la seva relació, quan la llengua no és coincident. Llevat del cas en què la redacció s'hagi de fer en document públic o aquell en el qual el document hagi de presentar-se a una oficina pública, qualsevol imposició des de l'autoritat, ultra estar condemnada al fracàs o, si voleu, al ridícul, fora antidemocràtica i, en termes estrictament de dret d'obligacions, contrària al principi de l'autonomia de la voluntat.

En darrer terme, en aquest cas de discrepància lingüística inicial, no més són possibles tres solucions: que els interlocutors s'expressin cada un en la llengua pròpia, sobre la base que cada un d'ells entén o disposa dels mitjans externs suficients per a entendre la llengua de l'altre; que es posin d'acord sobre l'elecció d'un mitjà lingüístic comú, que, evidentment, pot ser una tercera llengüa; o que, simplement, arribin a la conclusió que la disparitat lingüística no permet la relació. No cal dir que, en una societat oberta i, per tant, culta, aquesta última solució esdevé pràcticament teòrica, fora que s'interfereixin apriorismes polítics, que no són del cas.

Resulta, doncs, que, pròpiament, l'examen jurídic del conflicte lingüístic interessa a partir d'aquell àmbit que he qualificat de públic. Aleshores, tornant una mica enrere, cal diferenciar clarament entre aquells Estats que han escollit una delimitació de l'àmbit geogràfic de cada reconeixement lingüístic (multilingüisme delimitat) o els que, en canvi, han preferit el reconeixement de dues o més llengües en el si d'un mateix territori en situació d'igualtat (multilingüisme superposat). Naturalment, com hem vist, és possible que aquest reconeixement doble es projecti només sobre una part d'aquest territori (multilingüisme mixt).

b) *Les institucions i el ciutadà*

Són precisament el segon cas, el del multilingüisme superposat, i el tercer, el del multilingüisme mixt, els que generen el veritable conflicte lingüístic. En el cas del multilingüisme delimitat, en canvi, en cada un dels àmbits territorials resultants, la situació és equiparable, en principi (la identificació no és evidentment absoluta), amb el de l'Estat monolingüe. Doncs bé, en aquells dos casos, crec que cal diferenciar dos aspectes.

1. La projecció del problema lingüístic *sobre les institucions* (entès el mot en aquell sentit ampli abans indicat), però considerades de manera aïllada, en elles mateixes, sense contacte encara amb el ciutadà. Es tracta en definitiva de definir la seva forma d'expressió lingüística pròpia i caldrà triar entre una opció única (una sola de les llengües reconegudes) o una opció plural, alternativa o cumulativa. En darrer terme, com és natural, el problema s'ha de definir per via legislativa, si bé la determinació de quina és la llengua de les institucions no és una opció tan lliure com podria semblar a primera vista. A vegades, concorren elements de caràcter divers, històric, per exemple, que predeterminen ineludiblement (en un sistema democràtic, naturalment) aquella identificació lingüística i la llengua pròpia de les institucions no és tant la de la seva elecció com, de fet, és la que ve imposada per aquelles consideracions pre-jurídiques.

A part això, la determinació del mitjà d'expressió lingüístic de la institució, si s'ha optat per una sola llengua, pot no tancar el problema. És a dir, aquesta determinació ens indicarà formalment quin ha de ser el mitjà lingüístic que ha d'usar-se, per exemple, en les relacions escrites internes, però, en canvi, no tanca la possibilitat que els membres dels òrgans integrants de la institució disposin del dret d'elecció lingüística a l'hora d'expressar-se oralment en els debats, encara que les actes de les reunions es facin després en el mitjà escollit com a llengua pròpia de la institució.

2. La projecció *sobre el ciutadà*, que, quan es posa en contacte amb alguna de les estructures institucionals al·ludides, ho fa a partir del dret inalienable d'escollir entre les llengües reconegudes. És el dret d'elecció lingüística que fa que el ciutadà hagi de ser atès en la llengua que esculli, tant oralment com per escrit, i que comporta, de part de les institucions, sempre entès aquest mot «*latu sensu*», l'exigència de disponibilitat.

És a dir, les institucions han d'estar en condicions de facilitar, mai no d'entorpir i no diguem d'impedir, aquella elecció de llengua. En els territoris amb reconeixement lingüístic múltiple, doncs, les institucions, els tribunals i les empreses de serveis públics han d'estar en condicions d'atendre el ciutadà en qualsevol de les llengües reconegudes, sense exigència de traducció. Una actitud diferent, vull dir, la imposició al ciutadà del

coneixement de la llengua del funcionari o, cosa que és equivalent, la col·locació d'aquest en una posició de privilegi, no fora una situació democràtica, sinó la pròpia d'una estructura colonial.

Ara bé, ¿aquest dret d'elecció lingüística del ciutadà pot projectar-se a la vegada sobre el dret lingüístic de la institució, tot predeterminant la llengua del procediment i fent que les institucions hagin d'adequar-se externament a la llengua que hagi preferit el ciutadà? La resposta pot ser afirmativa si les institucions, en fer la seva elecció interna, han optat per una llengua per raons només d'oportunitat. En canvi, si l'elecció de la llengua pròpia s'ha produït per aquelles raons històriques o socials, crec que la pregunta s'ha de respondre negativament. Aleshores, si el ciutadà no coneix la llengua d'expressió institucional (fet que s'ha de considerar excepcional, àdhuc anormal, per definició), senzillament, com a regla general, haurà de proporcionar-se ell mateix el corresponent sistema de traducció.

Vol dir, per tant, que, en aquest segon cas, el sistema arriba a la plena efectivitat del concepte de reconeixement lingüístic, amb el més escrupolós respecte tant envers l'elecció lingüística que el legislador hagi fet per a la institució, com en relació amb la que faci el ciutadà en ús del seu propi dret d'elecció, que no és gens interferit per aquella opció institucional. En altres mots, ni l'organisme al qual s'adreça el ciutadà no li pot exigir que canviï de llengua o que aportï una traducció, ni el ciutadà té dret a exigir canvi de llengua o traducció a l'organisme. Una i altre, si és el cas, s'han de procurar els corresponents mecanismes de comprensió.

Com és lògic, però, aquest plantejament estricte admet matisacions, per bé que només en la posició institucional. És a dir, és possible que la llei imposi a les institucions l'organització d'un sistema de traducció a disposició dels ciutadans. Cal refusar, en canvi, la solució contrària, vull dir, l'eventual imposició de traducció al ciutadà. Però estic convençut que aquella diguem-ne disponibilitat institucional incrementada (obligació d'atendre el ciutadà en la llengua que esculli, més obligació de traduir-li els textos redactats en la llengua pròpia de la institució), si es dóna, no pot ser vista més que com un règim transitori i, per tant, excepcional. Es basa simplement en motivacions molt concretes, com ara el desconeixement temporal que un sector de la societat pugui tenir de la llengua pròpia de la institució, que, per definició, és la pròpia del territori, desconeixement que, lògicament, cal imputar a mancances del sistema educatiu, que caldrà corregir.